

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA TALABALARDA DIVERGENT TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Xomidova Nodira Toyirjon qizi

Korea xalqaro universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitida talabalarda divergent tafakkurni rivojlantirishning nazariy asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda divergent tafakkur tushunchasining psixologik-pedagogik mazmuni, uning kreativlik va ijodiy faoliyat bilan uzviy bog'liqligi yoritilgan. Shuningdek, raqamli ta'lim muhitining didaktik imkoniyatlari, konstruktivistik, kognitiv va sotsial-konstruktiv yondashuvlar asosida talabalarning ijodiy va mustaqil fikrlashini rivojlantirish mexanizmlari ochib berilgan. Maqolada raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va loyiha asosida ta'lim jarayonini tashkil etish divergent tafakkurni shakllantirishning muhim omillari sifatida asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida raqamli ta'lim muhitini takomillashtirish va talabalar kreativ salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim muhiti, divergent tafakkur, kreativlik, innovatsion ta'lim, raqamli pedagogika, talaba.

Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar sezilarli darajada murakkablashmoqda. Jamiyatning innovatsion rivoji, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash zarurati ta'lim jarayonida shaxsning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirishni ustuvor vazifaga aylantirdi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida talabalarning mustaqil fikrlashi,

kreativligi va muammolarga noodatiy yondasha olish qobiliyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu jihatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan tushunchalardan biri divergent tafakkur hisoblanadi¹.

Divergent tafakkur ilmiy muomalaga XX asrning ikkinchi yarmida J. P. Guilford tomonidan kiritilgan bo'lib, u insonning muammoli vaziyatlarga bir nechta, turli va original yechimlarni ishlab chiqish qobiliyatini ifodalaydi². Guilford divergent tafakkurni konvergent tafakkurga qarama-qarshi qo'yadi. Konvergent tafakkur aniq va yagona to'g'ri javobni topishga yo'naltirilgan bo'lsa, divergent tafakkur fikrlar xilma-xilligi, erkinligi va moslashuvchanligi bilan tavsiflanadi. Shu bois divergent tafakkur ijodkorlikning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Ilmiy adabiyotlarda divergent tafakkurning asosiy ko'rsatkichlari sifatida fikrlar ravonligi, moslashuvchanligi, originalligi va tafsilotlarga boyligi ko'rsatib o'tiladi³. Fikrlar ravonligi talabani muammoni hal etishda tez va ko'p g'oyalar ilgari sura olish qobiliyatini bildirsa, moslashuvchanlik bir muammoni turli nuqtayi nazardan tahlil qila olishni anglatadi. Originallik noodatiy, kam uchraydigan yechimlarni topish bilan bog'liq bo'lib, tafsilotlarga boylik esa g'oyani rivojlantirish va chuqurlashtirish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur komponentlar ta'lim jarayonida talabani ijodiy faolligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

¹ Abdullaeva M.M. *Pedagogik tafakkur va kreativlik asoslari*. – Toshkent, 2018.

² Guilford J.P. *The Nature of Human Intelligence*. – New York: McGraw-Hill, 1967.

³ Torrance E.P. *Torrance Tests of Creative Thinking*. – Lexington, 1974.

Zamonaviy ta'lim makoni sifatida shakllanayotgan raqamli ta'lim muhiti divergent tafakkurni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi⁴. Raqamli ta'lim muhiti elektron o'quv resurslari, masofaviy ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar, interaktiv dasturlar, multimediali vositalar hamda sun'iy intellektga asoslangan tizimlarni o'z ichiga oladi. Ushbu muhit talabaning faolligini oshirish, mustaqil ta'lim olish va individual o'quv yo'nalishini shakllantirishga xizmat qiladi. Nazariy jihatdan raqamli ta'lim muhiti konstruktivistik yondashuvga asoslanadi. Konstruktivizmga ko'ra, bilim subyekt tomonidan faol ravishda quriladi va talaba ta'lim jarayonining markaziy ishtirokchisiga aylanadi⁵. Raqamli muhitda talaba axborotni passiv qabul qiluvchi emas, balki uni izlovchi, tahlil qiluvchi va qayta ishlovchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat divergent tafakkurning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki talaba bir masalaga turli manbalar asosida yondashadi.

Kognitiv yondashuv nuqtayi nazaridan qaralganda, divergent tafakkur talabaning fikrlash strategiyalarini boyitish va metakognitiv ko'nikmalarini rivojlantirish bilan uzviy bog'liqdir⁶. Raqamli texnologiyalar yordamida muammoli vaziyatlar modellashtiriladi, virtual tajribalar tashkil etiladi va alternativ ssenariylar asosida qaror qabul qilish imkoniyati yaratiladi. Natijada talaba muammoni har xil yo'llar bilan hal etishni o'rganadi.

Sotsial-konstruktiv yondashuvga ko'ra esa bilimlar ijtimoiy muloqot jarayonida shakllanadi. Raqamli ta'lim muhiti onlayn forumlar,

⁴ Raxmonov A.A. *Raqamli pedagogika asoslari*. – Toshkent, 2021.

⁵ Piaget J. *The Psychology of Intelligence*. – London, 1972.

⁶ Runco M.A., Acar S. Divergent thinking and creative potential. – *Creativity Research Journal*, 2012.

videokonferensiyalar, jamoaviy loyihalar va kollaborativ platformalar orqali talabalar o'rtasida fikr almashuvini kuchaytiradi⁷. Bu esa turli qarashlar va g'oyalarning yuzaga kelishiga sabab bo'lib, divergent tafakkurning rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, divergent tafakkurni rivojlantirish shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu konsepsiyada talabaning individual qiziqishlari, ehtiyojlari va imkoniyatlari ustuvor ahamiyatga ega bo'ladi⁸. Raqamli ta'lim muhitida adaptiv texnologiyalar yordamida har bir talabaga mos topshiriqlar taqdim etilishi mumkin, bu esa uning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqaradi. Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, muammoli o'qitish, loyiha asosida ta'lim va tadqiqot faoliyatiga yo'naltirilgan yondashuvlar divergent tafakkurni rivojlantirishning samarali vositalari hisoblanadi⁹. Raqamli muhitda virtual loyihalar, startap g'oyalarini ishlab chiqish, raqamli mahsulotlar yaratish kabi faoliyatlar talabaning mustaqil va ijodiy fikrlashini faollashtiradi. Bundan tashqari, refleksiya jarayoni ham divergent tafakkurning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Elektron portfellar, bloglar va onlayn kundaliklar orqali talabalar o'z faoliyatini tahlil qiladi, xulosalar chiqaradi va yangi g'oyalarni shakllantiradi. Bu jarayon talabaning fikrlash chuqurligini oshirib, ijodiy yondashuvini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta'lim muhitida talabalarda divergent tafakkurni rivojlantirish mustahkam nazariy asosga ega bo'lib, u psixologik va pedagogik yondashuvlarning uyg'unlashuviga tayanadi. Divergent tafakkur talabaning kreativ salohiyatini rivojlantirish, innovatsion faoliyatga tayyorlash va

⁷ Vygotsky L.S. *Mind in Society*. – Cambridge, 1978.

⁸ Yo'ldoshev J.G. *Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar*. – Toshkent, 2019.

⁹ Xodjayev B.X. *Pedagogik texnologiyalar va kreativ ta'lim*. – Toshkent, 2020

raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Shu bois, raqamli ta'lim muhitini maqsadga muvofiq tashkil etish zamonaviy ta'limning dolzarb vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullaeva M.M. Pedagogik tafakkur va kreativlik asoslari. – Toshkent, 2018.
2. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 1967.
3. Torrance E.P. Torrance Tests of Creative Thinking. – Lexington, 1974.
4. Raxmonov A.A. Raqamli pedagogika asoslari. – Toshkent, 2021.
5. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – London, 1972.
6. Runco M.A., Acar S. Divergent thinking and creative potential. – Creativity Research Journal, 2012.
7. Vygotsky L.S. Mind in Society. – Cambridge, 1978.
8. Yo'ldoshev J.G. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2019.
9. Xodjayev B.X. Pedagogik texnologiyalar va kreativ ta'lim. – Toshkent, 2020.
10. Ismoilova D.R. Talabalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2022.